

Spira Veronika: Miniesszék I.

Michnik és az elmúlt húsz év Kelet-Közép-Európában

A berlini fal leomlásának huszadik évfordulóján a világsajtó egy pillanatra Közép-Kelet-Európa felé fordult. Külön-külön egyik ország sem érdekli a világot. Ami az ingerküszöbükig ér, az talán csak a német egyesítés, meg az Európai Unió bővítése volt. Még a kommunizmus bukásával és Szovjetunió szétesésével se sokat foglalkoznának, ha a két Németország külön állam lenne ma is. A nyugati provincializmus ingerküszöbét a többi jelenség nem éri el. Bécsből keletre minden ködbe vész. Törökország és az iszlám már egy fokkal jobban látszik, de csak a napi súrlódások miatt. A németek ugyan még emlékeznek a 88-as magyar határnyitásra is, de ez már kivételes éleslátásnak (vagy nemzeti indíttatású emlékezetnek) számít. A berlini fal leomlása azonban az ingerküszöb fölötti esemény a nyugati világ számára. Ebből az alkalomból jól döntöttek a lapok, hogy Adam Michniket kérdezték, és ő volt olyan okos, hogy arról beszélt, ami nekünk, itt, a volt vasfüggöny mögött fontos, ami bennünket foglalkoztat, amit mi átéltünk az elmúlt húsz évben. És nála jobban, tisztábban, pontosabban senki sem lett volna képes ezeket érzékletesen megfogalmazni. Nagyra értékelem Michnik világos elméjét, pontos valóságismeretét, elemző készségét, szemléletes mondatait, önanonosságának töretlenségét. A szememben ő e térség önreflexiójának leghitelesebb figurája.

Mit is mond? Lengyelországnak az elmúlt három évszázadban ez volt a legjobb húsz éve. Szabad, független, egységes és demokratikus Lengyelországban élünk, a nyugati típusú demokráciák egyikében, az Európai Unió tagjaként. Ez sokkal több, mint amit a nyolcvanas évek végén el akartunk érni. Mit is akartunk? Három-négy konkrét dolgot: a politikai foglyokat engedjék szabadon, szüntessék meg a cenzúrát, nyissák meg a határokat, az oroszok menjenek haza, és szűnjön meg a Szovjetunió. Ez akkor bármennyire maximalistának tűnhetett, mind megvalósult, és még ennél is sokkal több. Miért vagyunk hát akkor ilyen dühösek? Michnik metaforikusan börtön-szindrómának nevezi a lelkiállapotot, ami eluralkodott az embereken. Amíg be voltunk zárva, mindenki szabad akart lenni. Amikor eljött a szabadság, hirtelen ránk szakadt az érzés: jó, szabad vagyok, de nincs hol aludnom, nincs mit ennem, nincs mit csinálnom, nincs hol pihennem. Odabent mégiscsak jobb volt, ott minderről gondoskodtak. Igen, szabadon élni is meg kell tanulnunk. A másik jelenség, amit jellemzőnek tart, a mélyhűtő szindróma, ahogy ő nevezi. A fridzsiderünk leállt, és hirtelen minden, amit 1939 és 45 között beleraktak, majd lefagyasztottak, most hirtelen felengedett, és bűzleni kezdett: az autoriter mentalitás, a nacionalizmus, az antiszemitizmus. Egyébként teljesen normális nyugati típusú demokrácia vagyunk, csak a fejből hiányzik a demokratikus habitus, a törvényeink tisztelete, a tolerancia, a pluralizmus elfogadása. Politikusaink úgy képzelik a demokráciát, hogy aki hatalomra kerül, bátran lecsukhatja azokat, akik a választáson az ellenfelei voltak. Az egyház pedig, amely a kommunizmus idején a szabadság mentője volt, ma antiliberális ideológiaként jelenik meg, a kirekesztés és az

intolerancia bástyája. Állampolgári patriotizmus helyett pedig az agresszív etnikai nacionalizmus uralkodik el az elméken. Persze normális európai demokrácia vagyunk. Politikusainkon nem jobban uralkodik el az autoriter demokrácia-felfogás, a „szürke demokrácia” gyakorlása, a jogi nihilizmus, mint Sylvio Berlusconi olasz kormányfőn, az agresszív etnikai nacionalizmus, mint Korzikán, a baszkokon vagy Észak-Írországon.

A demokratikus mentalitást nemcsak meg kell tanulni, de meg is kell akarni védeni. Szabadok vagyunk, de a demokrácia nem isten adománya, hanem minden nap szavaznunk kell róla. Minden nap el kell döntenünk, hogy szabadságot akarunk-e vagy olyan biztonságot, olyan rendet, amit az autoriter politikusok ígérnek. Tudnunk kell, hogy nincsenek véglegesen eldőlt, visszafordíthatatlan folyamatok. Oroszország továbbra is itt van a szomszédunkban. Ne legyenek illúzióink, Putyinisztán bármikor igényt tarthat újra Ukrajnára, valamennyi volt szovjet tagköztársaságra és a kelet-közép-európai volt szatellit országokra. Ezt nemcsak nekünk, de az európaiaknak és az amerikaiaknak is tisztán kell látniuk. Nem jó, ha az egyébként nagyon is reményteljes amerikai elnök éppen szeptember 17.-én jelenti be az oroszoknak tett gesztusát, hogy nem telepít Csehországba és Lengyelországba rakétákat. Mit jelent ez a nap a lengyeleknek? Ezen a napon rohanta le a Szovjetunió 1939-ben Lengyelországot a Molotov-Ribbentrop paktum titkos záradékának jegyében. És nem jó, ha ma a németek külön paktumot kötnek az oroszokkal a Kelet-Közép-Európát elkerülő északi-tengeri gázvezetésekről, amely a többiekkel teljesen kiszolgáltatja Putyinisztán gáz-zsarolásának.

Miért is vagyok Európai Unió-párti? Mert az új demokráciák számára ez az igazi garancia, hogy nem fordulnak autoriter irányba, amire igen nagy hajlamuk volna. A „szürke demokrácia” hívei euroszeptikusok. Nem szeretik, ha Brüsszélből beszélnek, ha politikai ellenfeleiket szabadon, szuverén módon lecsukadják. Tapasztalok bizonyos cinizmust, az értékek erózióját Európa-szerte. A demokrácia pedig csak akkor lehet szilárd, ha vannak, akik meg akarják védeni. A weimari köztársaság is azért omlott össze, mert nem volt senki, aki meg akarta volna védeni, sem az értelmiség, sem a szakszervezetek, sem a munkások, sem a polgárok. Ma is van, amikor a demokrácia a saját fogait veri ki. Az iszlám kisebbség, amikor az európai értékekre hivatkozva erőszakosan követeli magának a kisebbségi jogokat, miközben ahol ők vannak többségben a saját értékeikre hivatkozva ezt megtagadják. A leghatározottabban meg kell értetni velük, hogy mi tántoríthatatlanul ragaszkodunk az értékeinkhez.

És miért vagyok rendíthetetlen Amerika-barát, Nyugat-barát? Talán nem emlékszem Jaltára? Talán azt gondolom, hogy Jalta nem ismétlődhet meg bármikor? Korántsem vagyok ilyen naiv. De a magam részéről közelebb állok az amerikai forradalomhoz, mint a franciához. Jobban szeretem az élni és élni hagyni elvét, mint az erőskezű államot és az erőszakos népboldogítást. Helyeslem Irak lerohanását, Szaddam eltávolítását. A tömeggyilkos diktátoroknak nem kell kegyelmezni. Iránnal pedig úgy kell politizálni, mint annakidején Lengyelországgal. Az ellenzék mindig érezze, hogy Amerika mellette áll, tiszteli az erőfeszítéseit, biztosítja a tevékenysége számára a publicitást, az erkölcsi támaszt. Most, hogy ez az örült elnök, ez az iszlamo-maoista Ahmadinedzsad erőszakosan leverte az ellenzékot, bebörtönözte, megkínozta, megölte, ráeresztette fegyveres csahosait, lelepleződött az iszlám demokrácia valódi természete. Amerikának nincs más dolga, mint az ellenzékkel megértetni, Amerika mellettük áll.

Nos, íme egy ember, akivel semmiben sem szándékozom vitatkozni, mert szóról szóra mindenről azt gondolom, amit ő, holott nem tudok lengyelül, nem olvasom a Gazeta Wyborczą, sosem találkoztunk, és a jövőben sem fogunk. Azt, hogy így gondolkodik, csupán az angol nyelvű lapok vele készített interjúból tudom.

2009. november-december